

ПОЗИЦІЯ ПІВДЕННО-АФРИКАНСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ ЯК ПРИКЛАД СТАВЛЕННЯ НЕЙТРАЛЬНИХ КРАЇН ГЛОБАЛЬНОГО ПІВДНЯ ДО РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Олена Борділовська, центр зовнішньополітичних досліджень НІСД

17 лютого поточного року в Індійському океані розпочалися морські навчання ПАР, КНР і РФ – трьох країн – членів БРІКС, які підтримують особливі відносини. Рішення про участь у цих навчаннях ПАР ухвалила під впливом Росії, з якою і далі розвиває співпрацю на тлі серії невдач останньої в Україні. Уряд позиціює країну як нейтральну та висловив бажання виступити посередником. В аналітичній записці йдеться про чинники збереження офіційно нейтральної позиції ПАР щодо російсько-української війни з тенденцією до посилення співробітництва з РФ у дво- та багатосторонньому форматі.

Висновки

1. Позиція Південно-Африканської Республіки щодо широкомасштабної агресії Росії проти України є показовим прикладом нейтралітету, притаманного більшості держав Глобального Півдня. Це виявляється під час голосування важливих для України питань в ООН, а також підтверджено низкою офіційних заяв влади ПАР та пропозицією щодо можливого посередництва з метою завершити війну в Україні.

2. Останнім часом влада ПАР оприлюднила декілька заяв, які фактично виправдовують Росію або принаймні здійснюють спробу поділити її відповідальність з державами Заходу – їх теж звинувачено в причетності до виникнення та ескалації війни, оскільки вони постачають Україні зброю та всіяко її підтримують.

3. Значною мірою таку позицію визначає членство держави в проєкті БРІКС¹, що претендує на роль рупора Глобального Півдня, презентуючи антизахідні погляди на міжнародний порядок денний. ПАР позиціює себе як один з центрів майбутньої багатопольярної конфігурації, якої прагне більшість країн Глобального Півдня, і розглядає членство в БРІКС як першорядне для своєї зовнішньополітичної стратегії.

4. Росія, пріоритетом зовнішньої політики якої є співпраця з країнами Глобального Півдня – «Світової більшості» (за новою російською термінологією), використовує ситуацію на власну користь та активно поширює потрібні їй фейкові наративи і надає чергові обіцянки про необхідну ПАР підтримку – фінансову й технологічну.

5. На відміну від керівної партії та уряду на чолі з С. Рамафосою, південноафриканські опозиційні партії та неурядові організації налаштовані проти посилення співпраці з Росією та підтримують Україну в її справедливій боротьбі.

¹ Об'єднує Бразилію, Індію, Китай, Росію та Південну Африку.

Населення здебільшого виявляє симпатію до нашої держави та не згодне з владними діями на підтримку РФ.

Південно-Африканська Республіка традиційно утримується під час голосувань за резолюції Генеральної Асамблеї ООН, які стосуються війни в Україні. Вона відмовляється визнавати напад Росії на Україну і загалом агресивну поведінку РФ, повторюючи російські нарративи про те, що «кризу в Україні» спровокувало НАТО. Щоправда, на початку війни уряд ПАР закликав Путіна до припинення воєнних дій та виведення своїх збройних сил з території України.

Однак що міцнішою ставала підтримка України з боку західних союзників, то частіше з ПАР лунали заяви про те, що Захід, зокрема США, не шукає шляхів до миру й відмовляється від переговорів, натомість сприяє ескалації конфлікту. Офіційна «нейтральність» **ПАР** нагадує позиції більшості держав Глобального Півдня, проте вона має свої нюанси. Визначальними факторами ставлення ПАР до подій в Україні та розвитку особливих відносин з Росією є такі.

1. Історичний досвід: керівна партія Африканський Національний Конгрес (АНК) підтримувала добрі відносини з СРСР і потім з Росією. Це найстаріша політична сила в країні, яка постала на гаслах боротьби проти апартеїду. СРСР усіляко підтримував визвольний рух проти правління білої меншини та постачав цій організації зброю. Росія як правонаступниця СРСР зберегла в очах представників АНК імідж країни, що долучилася до подолання апартеїду та боротьби за демократичну перебудову ПАР. Нинішній президент країни М.С. Рамафоса очолює АНК з 18 грудня 2017 р.

2. Економічний чинник: велика потреба влади ПАР у фінансовій підтримці штовхає її на безпрецедентні кроки, а саме – допомагати Росії обходити західні санкції. До прикладу, російському підсанкційному суховантажеві «Леді Р» у грудні дозволили зайти для розвантаження в порт на базі ВМС поблизу Кейптауна. Понад те, опозиція звинувачує владу в постачанні зброї Росії, оскільки, за даними США, це судно раніше перевозило зброю для РФ. Роботи із завантаження судна вели переважно вночі та під охороною озброєних людей, водночас у корабля було вимкнено систему автоматичної ідентифікації, яка передає координати судна.

3. Багатостороння дипломатія: співробітництво в проєкті БРІКС, до якого ПАР долучилася останньою 2011 р. завдяки підтримці КНР, є важливим у політичному контексті передусім. ПАР фактично виступає від імені всього африканського континенту як один з полюсів багатополлярної міжнародної архітектури, якої прагнуть Росія та її партнери з Глобального Півдня.

Російська Федерація вдало використовує названі чинники на власну користь і перетворила ПАР на одного з головних своїх партнерів на африканському континенті. Президент Путін тричі відвідував країну і підтримує постійний діалог з лідерами держави, використовуючи для цього й міжнародні майданчики. Міністр закордонних справ РФ С. Лавров 23 січня відвідав Південну Африку з офіційним візитом – уже вдруге за пів року – і провів зустріч з міністром закордонних справ країни Наледі Пандор. Після переговорів тональність офіційної нейтральної позиції ПАР дещо змінилася. Н. Пандор раніше неодноразово наполягала на тому, що нейтральна позиція країни залишатиметься незмінною. Водночас вона критикувала Захід за «однобоке» звинувачення Росії і наполягала на

необхідності не ігнорувати *«інші питання»*. Після перемовин з російським колегою вона заявила, що її уряд не схильний критикувати виключно Москву, оскільки Захід постачає Києву танки та іншу зброю і тим самим не сприяє закінченню конфлікту.

На брифінгу за підсумками зустрічі з Лавровим Н. Пандор зазначила, що повторення заклику ПАР до виведення російських військ з України, зробленого на початку повномасштабної війни, *«було б спрощеним та навіть інфантильним»*. Пандор назвала Росію *«цінним партнером»*, відносини з яким мають усі шанси й далі продуктивно розвиватися. Такі її заяви, як і *сама зустріч з російським міністром, спричинили критику в країні, а представники опозиційної партії «Демократичний альянс» звинуватили уряд у фактичній відмові від нейтральної позиції*.

Ще в травні представники цієї партії на чолі з членом Національної асамблеї ПАР та головою «ДА» Дж. Стенхайсеном відвідали Україну на знак підтримки нашої держави. *«Дружню взаємодію»* з Росією на тлі тривалої війни опозиція вважає недоречною. Також у день візиту Лаврова представники української діаспори вийшли на протест під міністерство закордонних справ ПАР з вимогами припинити співпрацю з Путіним та допомогти закінчити війну. Вони нагадали: Лавров – такий самий воєнний злочинець, як і Путін, що розв’язав війну в Україні, і вона щодня призводить до загибелі тисяч цивільних, зокрема й дітей.

Росія не полишатиме спроб утримувати ПАР в орбіті свого впливу і далі підтримуватиме владу в цій країні з метою зберегти лояльність уряду до своїх дій. Для ПАР ця підтримка є важливою в політичному контексті: президент Путін неодноразово заявляв, що прагне допомогти африканським державам позбутися *«тиску й залякування з боку Заходу»*. Улітку має відбутися черговий саміт Росія – Африка, який перенесено з минулого року на липень 2023 р. через війну в Україні. На ньому очікують спроби дальшої консолідації антизахідних настроїв в Африці. Усі країни континенту входять до великого Африканського Союзу, ПАР відіграє в цій організації одну з провідних ролей як одна з найпотужніших країн і єдина, що входить до впливових міжнародних форумів – G20 та БРІКС. Від її позиції значною мірою буде залежати ставлення інших держав континенту до подій у світі загалом та російсько-українського протистояння зокрема.

Існують й інші формати багатосторонньої співпраці. *17 лютого 2023 р. на східному узбережжі біля м. Дурбан розпочалися анонсовані військово-морські навчання трьох країн – ПАР, КНР та РФ*, що в часі збігаються з першими роковинами вторгнення Росії в Україну 24 лютого. У навчаннях беруть участь 350 військовослужбовців Сил національної оборони ПАР. Про деталі не повідомляють, однак відомо – збройні сили країни мають проблеми хронічного недофінансування та нестачі ресурсів і розраховують на підтримку партнерів.

Росія за допомогою цих навчань намагається продемонструвати потужність своєї армії – на тлі невдач у війні проти України. РФ спрямувала свій фрегат Північного флоту *«Адмірал Горшков»* з нещодавно прийнятими на озброєння гіперзвуковими протикорабельними ракетами *«Циркон»* на борту. Для РФ провести навчання в тристоронньому форматі вкрай важливо, аби всі побачили: у світі її підтримують, а засуджує самий тільки Захід.

КНР під час навчань розв’язуватиме свої завдання в межах наступної реалізації африканської ділянки проекту *«Один пояс, один шлях»* і, скоріш за все, намагатиметься

збільшити свою присутність в Африці (Китай уже активно використовує порт Джибуті на східному узбережжі африканського континенту).

Фонд покійного південноафриканського архієпископа Десмонда Туту, лавреата Нобелівської премії миру, назвав ці морські навчання *«ганебними»* і *«рівнозначними заяві про те, що Південна Африка приєднується до війни проти України»*. Проте офіційна позиція південноафриканських військових така: військові навчання є засобом зміцнення і так продуктивних відносин між Південною Африкою, Росією та Китаєм. МЗС ПАР свою позицію висловило ще раніше, наголосивши, що кожна країна може проводити такі навчання з будь-якими своїми партнерами. Зокрема, ПАР з 2011 р. чотири рази проводила спільні маневри зі США, а також з Францією та Німеччиною.